बान्तावा राईहरुको साकेन्वा चाडः एक समाजशास्त्रीय अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत

समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक

आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत गरिएको

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
रुपा राई

विश्वविद्यालय क्याम्पस
समाजशास्त्र / मानवशास्त्र केन्द्रीय
विभाग कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि आंशिक आबश्यकता पुरा गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत **"बान्तवा राईहरुको साकेन्वा चाडः एक समाजशास्त्रीय अध्ययन"** विषयक शोधपत्र रुपा राईले मेरो निर्देशन, सुझाब तथा सुपरिबेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्य प्रति सन्तुष्ट छु अत : शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

उप-प्राध्यापक

जीवन मणि पौड्याल

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

मिति : मंसिर २०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

<u>स्वीकृति पत्र</u>

"बान्तवा राईहरुको साकेन्वा चाडः एक समाजशास्त्रीय अध्ययन" शीर्षक राखि समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नाकोत्तर तह दोस्रो वर्षका सुश्री **रुपा राई**ले प्रस्तुत गर्नु भएको शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति **हस्ताक्षर**

प्रा.डा. ओम गुरुङ्ग ....

(विभागिय प्रमुख)

उप-प्राध्यापक

जीवन मणि पौड्याल ....

(शोध निर्देशक)

उप-प्राध्यापक

डम्बर चेम्जोङ ....

(वाह्य परीक्षण)

मितिः- मंसिर २०६८

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत "बान्तवा राईहरुको साकेन्वा चाड एक समाजशास्त्रीय अध्ययन" शीर्षकको शोधपत्र त्रिभूवन विश्वविद्यालय मानविकी संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र/मानवशास्त्र स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि तयार पारिएको हो । यस शोधपत्रका क्रममा आवश्यक सूचनाहरु उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउनु हुने थिदिंखा ६ चुमाराङका सम्पूर्ण बान्तवा राईहरुमा धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहान्छु । यस शोधपत्रको प्रस्तावना कार्यदेखि अन्त्यसम्म आफ्नो अमूल्य समय प्रदान गरी उचित निर्देशन, सुझाव, सरसल्लाह एवं प्रतिक्रिया दिई यस शोध कार्यलाई उचित मार्ग निर्देशन गरिदिनु भएकोमा शोध निर्देशक जीवन मणि पौड्याल प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यस्तै शोधपत्रको तयारीको क्रममा स्वीकृति प्रदान गरी अनुसन्धान गर्ने अवसर दिनुहुने विभागीय प्रमुख प्रा. डा. ओम गुरुङ प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्रिभूवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुर समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभागका प्राध्यापकहरु जसले यस विषयमा अध्ययन गर्ने मौका प्रदान गरी यस शोधपत्र तयार गर्न सहयोग, हौसला र प्रेरणा प्रदान गर्नु भयो, उहाँहरु प्रति अन्तर आत्मा देखि नै हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

शोधपत्रलाई अन्तिम रुप दिन आफ्नो अमूल्य सुझाव र सल्लाह प्रदान गरी वर्तमान स्वरुपमा ल्याई पुऱ्याउन मार्ग निर्देशन गरिदिनु हुने डम्बर चेम्जोङ प्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रदान गर्दछु ।

उच्च शिक्षा हासील गर्ने क्रममा भौतिक, आर्थिक, तथा हरेक क्षेत्रमा सहयोग र प्रोत्साहन गरी यस स्थानमा पुऱ्याई दिनु हुने आदरणीय बुबा अगम बहादुर राई, आमा धनमाया राई, दाजु प्रभात राई एवं मेरो परिवार प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधकार्यकै क्रममा पत्रपत्रिका, पुस्तक तथा आवश्यक जानकारी दिई सहयोग प्रदान गर्ने बान्तवा अनुसन्धान प्रतिष्ठानका पदम राई, कृष्ण राई, शम्भु राई, क्षितीज सुब्बालाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । यसै गरी आवश्यक सुझाव सल्लाह प्रदान गर्नुहुनेहरु सुरेश राई, आदित्य राई, प्रदीप काम्दुङ, प्रेम कुमार राई लाई पनि धन्यवाद अर्पण गर्दछु । साथै यस शोधपत्रलाई शुद्धताका साथ टाइपिङ्ग गर्न सहयोग गरिदिने रत्ना काम्बाङ्ग, देबु काम्बाङ्ग, नीलु कार्की, र किशन शितल विवशलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

रुपा राई

त्रिभूवन विश्वविद्यालय, किर्तिपुर

विषयसूची

पृष्ठ

अध्याय-एक **१-६**

१. परिचय

१.१ पृष्ठभूमि १-२

१.२ समस्याको कथन ३-४

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ४

१.४ अध्ययनको महत्व ४-५

१.५ सैद्धान्तिक अवधारणा ५-६

१.६ संगठनात्मक संरचना ६

अध्याय-दुई **७-१९**

२. पूर्व साहित्य समिक्षा

२.१ सांकेतीक/ प्रतीकात्मक सैद्धान्तिक विश्लेषण ७-१०

२.२ नेपालमा चाडपर्व सम्बन्धी अध्ययन १०-१३

२.३ किराँतहरुको उत्पति १३

२.३.१ भाषाको आधारमा १३-१५

२.३.२ पुराणको आधारमा १५-१६

२.३.३ पेशाको आधार १६

२.३.४ लोक आख्यानको आधारमा १६-१७

२.४ साकेन्वा चाडसम्वन्धी अध्ययन १७-१९

अध्याय-तीन **२०-२३**

३. अनुसन्धान विधि

३.१ अध्ययन क्षेत्रको छनोट २०

३.२ अनुसन्धानको ढाँचा २०-२१

३.३ तथ्याङ्कको स्रोत र प्रकृति २१

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलन विधि २१

३.४.१ अवलोकन विधि २१

३.४.२ अन्तरवार्ता २२
३.४.३ सामूहिक छलफल २२-२३
३.५ तथ्याङ्कको प्रस्तुतिकरण २३
३.६ अध्ययनको सिमा २३

अध्याय-चार **२४-३२**

४. अध्ययन क्षेत्रको सामाजिक, साँस्कृतिक वस्तुस्थिति
४.१ अध्ययन क्षेत्र र राई जातिको सामान्य परिचय २४-२६
४.२ सामाजिक पक्ष २६-२७
४.३ बान्तवा राई जातिले मनाउने चाँडपर्वहरु २७
४.३.१ तिहार २७-२९
४.३.२ साकेन्वा चाड २९-३०
४.३.३ माघे संक्रान्ती ३०
४.३.४ साउने संक्रान्ती ३०-३१
४.४ आर्थिक पक्ष ३२

अध्याय-पाँच **३३-५६**

५. साकेन्वा चाड र त्यसको सांकेतीक अर्थहरु
५.१ साकेन्वा पर्व ३३-३४
५.१.१ साकेन्वाको उत्पत्ति सम्वन्धी किम्वदन्ती ३४-३९
५.१.२ साकेन्वा सिलीलाकको परिचय ३९
५.१.३ सिलीको उत्पति ३९-४१
५.१.४ सिलीका प्रकारहरु ४१-४४
५.२ साकेन्वाको सामाजिक, साँस्कृतिक महत्व ४५-४६
५.३ साकेन्वामा पूजा गर्ने विधि र त्यसमा प्रयोग गरिने बस्तुहरुको सामाजिक, साँस्कृतिक प्रतीकात्मक अर्थहरु ४६
५.३.१ साकेन्वा पूज्ने विधि ४७
५.३.१.१ यमाङ तोन्मा (पानी माग्ने) ४७

५.३.१.२ ढोल झिक्ने ४८

५.३.१.३ साकेन्वा ठोक्मा (साकेन्वाको पूजा) ४८-५०

५.३.२ साकेन्वा चाडमा प्रयोग गरिने वस्तुहरुको प्रतीकात्मक अर्थ ५०-५१

५.३.२.१ ढोल झ्याम्टा ५१-५२

५.३.२.२ बेछुक (अदुवा) ५२-५३

५.३.२.३ तोत्ला (केराको पात) ५३-५४

५.३.२.४ सोलोन्वा (मर्चा पानीले भरेको चिण्डो) ५४

५.३.२.५ मुकुमसिरि (चामल/अक्षता) ५४

५.३.२.६ भाले वली ५५

५.३.२.७ वाहिखाङ्ग (चिप्ले कटुसको सेउली) ५५-५६

अध्याय -छ **५७-५९**

६. अध्ययनको निष्कर्ष ५७-५९

सन्दर्भ ग्रन्थ सूची ६०-६२

अनुसूची- १ ६३-६५

अनुसूची -२ ६६-६७

अनुसूची -३ ६८-७०